

BiEPAG

December 2023

Енергетската транзиција на Косово: ПОМЕЃУ ПРИВАТИЗАЦИЈА И ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА НА ПАЗАРОТ

*Автори: Доника Емини
и Зоран Нечев Со придонес од Греса Хаса, Центар
за студии за Југоисточна Европа, Универзитет во
Грац*

Вовед

Овој документ за политика го разгледува косовскиот енергетски сектор во период на критичен момент на транзитирање кон одржливост. Студијата ги зема предвид геополитичките фактори кои влијаат на оваа енергетска трансформација и ги обелоденува јавната перцепција во однос на енергетските партнери на Косово и стратегијата на владата за транзиција кон обновливи извори на енергија. Понатаму, документот навлегува во енергетската криза која е поттикната од руската агресија во Украина, интензивно поставувајќи го барањето за одржливост и транзиција на Косово. Геополитичките размислувања и значителните трошоци поврзани со воспоставувањето гасна инфраструктура ги попречија активностите за истражување на природен гас како остварлив алтернативен извор на енергија. И покрај овие предизвици, косовската влада ја потврди својата посветеност да напредува кон енергетска транзиција така што ги истражува енергијата на ветерот и сонцето.

Овој документ ги потенцира предизвиците кои се идентификувани, вклучително и значителното потпирање на јаглен и потребата од енергетска диверзификација. Дополнителна пречка тука претставува тоа што развојот на инфраструктурата за обновлива енергија на Косово е во почетна фаза. Коегзистенцијата на јавен монопол во производството на енергија и приватен турски конзорциум кој управува со дистрибуцијата и снабдувањето, е нешто што го отежнува процесот на транзиција. Во таа смисла, документот ја анализира улогата на Турција во процесот на приватизација во 2012 година, како и предизвиците што тоа би можело да ги постави за идната енергетска транзиција кон обновливи извори на енергија, во време кога земјата постепено се движи кон либерализација на пазарот. На крајот, ги разгледуваме либерализацијата на пазарот како стратешка неопходност за воведување конкуренција и важноста на „рушењето“ на монополските структури во енергетскиот сектор со цел да се олесни полесна транзиција кон обновлива енергија.

Препораки

ЕУ и САД треба да продолжат да се залагаат за итна приватизација и либерализација на енергетскиот пазар на Косово, со цел да се зајакне економската ефикасност и да се поттикне конкуренцијата.

ЕУ и САД треба да дадат приоритет на стратешките инвестиции во модернизацијата на косовските електрани на јаглен како привремено решение во тековната енергетска транзиција.

ЕУ и САД треба да продолжат да мобилизираат значителна финансиска поддршка и експертско насочување за да ја олеснат енергетската транзиција на Косово.

ЕУ и САД треба да ја прошират финансиската помош за тековните иницијативи, особено во резиденцијалниот сектор, со кои ќе се унапредат програмите за енергетска ефикасност и ќе се направи усогласување со напорите на владата.

Мапирање на „разврзаната“ енергетска инфраструктура на Косово

Енергетскиот пазар на Косово сè уште се опоравува од војната во 1999 година, особено во однос на неговите организациски, технички и комерцијални аспекти, и истовремено се стреми да ја модернизира својата инфраструктура за производство и дистрибуција на енергија, која беше воспоставена за време на Југославија. Како дел од оваа трансформација, косовскиот електроенергетски систем транзитира од вертикално интегрирана структура кон повеќе пазарно ориентирано опкружување.

За време на администрацијата на УНМИК во почетоките на 2000-тите години, во време кога косовските институции сè уште беа привремени, целта беше да се промени структурата на енергетскиот сектор преку распуштање на Косовската енергетска корпорација (КЕК), со што ќе се формираат посебни ентитети за секоја дадена услуга. Структурата на КЕК беше вертикално интегрирана и дизајнирана така да управува со целиот енергетски циклус, со што стана една од најголемите корпорации на Косово. Во овој процес на „распуштање“ на КЕК, во 2005 година, косовските власти го основаа Косовскиот оператор на преносен систем и на пазарот (КОСТТ), кое е претпријатие во јавна сопственост и членка на Европската мрежа на оператори на преносни систем за електрична енергија (ENTSO-E).

КОСТТ е задолжен за управување со преносните и оперативните аспекти на електроенергетскиот систем. Дополнително на ова, Службата за дистрибуција на електрична енергија на Косово (КЕДС) е компанија во сопственост на турски конзорциум кој е составен од Чалик Холдинги Лимак. КЕДС започна соработка во 2013 година со контролирање на дистрибутивната енергетска мрежа и инфраструктурата, додека Косовската компанија за снабдување со електрична енергија (КЕСКО) ја надгледува наплатата и е основана во 2015 година.

Синцирот на снабдување со електрична енергија на Косово го карактеризира комбинација од државни претпријатија (ДП) и приватни субјекти. Во однос на производството на енергија, суштинската позиција во енергетската инфраструктура е резервирана за КЕК. КЕК првенствено произведува електрична енергија преку двете главни

електрани на јаглен, Косово А и Косово Б, и е задолжен за рудниците за јаглен (лигнит) кои ги снабдуваат овие центри. Двете електрани беа изградени во времето на Југославија и сега го надминуваат препорачаниот работен век. Ибер-Лепенци ја надгледува работи со хидроцентралата Ујмани, која се потпира на акумулации за да може да работи. Косово има две приватни компании за производство на енергија од ветер: „Ветерен парк Китка“, која е турска компанија, и „Бајгора Винд Парк“ кој е германско-косовски конзорциум.

Јаглен и загадување, понуда и побарувачка на енергија

Со вкупно околу 12,5 милијарди тони лигнит во своите геолошки резерви, Косово има втори по големина резерви на лигнит во Европа и петти по големина во светот. Јагленот е примарен извор за производство на енергија на Косово, при што двете застарени центри на јаглен (лигнит) произведуваат до 880 MW, во зависност од нивната состојба. Енергијата произведена од јаглен на Косово е релативно евтина, но има висока еколошка цена. Приштина честопати е на врвот на листата на најзагадени градови на светот. Секретаријатот на Енергетската заедница презеде чекори против Косово поради „неисполнувањето на нивниот Национален план за намалување на емисиите (НЕРП) и поради тоа што не постигна значително намалување на загадувањето на воздухот предизвикано од термоелектраните“.

Во 2004 година, косовската влада се обврза да го затвори Косово А за да се усогласи со стандардите на ЕУ за гасни емисии. Планот беше

Во 2022 година, побарувачката за увоз се зголеми откако испадна еден дел од Косово А, поточно блокот А5. Секој ден неработење го чини КЕК најмалку 1 милион евра. КЕК плати 266 милиони евра за непрофункционирање на овој блок, при што додаде 3,5 милиони кон понудата која беше дадена за негова поправка. Така, за помалку од една година КЕК плати 299,5 милиони евра за покривање на загубите предизвикани од испадот на блокот А5.

оваа постројка да се замени со нова централа за која беа потребни милијарда евра инвестиции. Косова Ц/Косова е Ре, која е новата електрана, беше планирано да се имплементира во соработка со силен финансиски партнер, како што е Светската банка, во 2017 година.

Одлуката за изградба на Косова е Ре предизвика огромни реакции од граѓанските организации, главно во однос на еколошки проблеми. Сепак, понудата за инвестирање помина по што следеа многубројни предизвици. Компанијата ContourGlobal со седиште во Велика Британија ја доби понудата, но многу детали поврзани со овој договор не беа објавени во јавноста. Проектот имаше години на стагнација, со мал или никаков напредок, сè до 2020 година, кога ContourGlobal, компанијата која претходно потпиша договор со косовската влада, се повлече од проектот. Сепак, овој настан го воспостави вистинскиот моментум за заокружување на обидите за изградба на нови енергетски постројки на Косово кои користат на јаглен.

Енергетската криза во 2023 година ја истакна итната потреба од стабилно производство на електрична енергија со основно оптоварување со цел да се пополни енергетската празнина на Косово.¹ Притоа, Косово го претстави планот за развој на обновливите извори на енергија, но во меѓувреме ја препозна и итната потреба од обнова на двете постоечки електрани, како привремен чекор.

¹ Taylor, A. (2022) 'Kosovo's energy crisis takes another hit as power plant suffers technical problems', [www.euractiv.com](https://www.euractiv.com/section/politics/news/kosovos-energy-crisis-takes-another-hit-as-power-plant-suffers-technical-problems/), [online] Available from: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/kosovos-energy-crisis-takes-another-hit-as-power-plant-suffers-technical-problems/> (Accessed 1 November 2023).

Приватизација на дистрибуцијата на енергија и перцепцијата кај граѓаните

Косово ја донесе првата енергетска стратегија во 2007 година, која ги земаше предвид само постојаните проблеми во КЕК, како што се производството на енергија и дистрибутивната мрежа, како и наплатата на енергијата. Во 2008 година, владата го започна процесот на приватизација кој заврши во 2013 година откако турскиот конзорциум Лимак-Чалик ја презеде контролата врз КЕДС.²

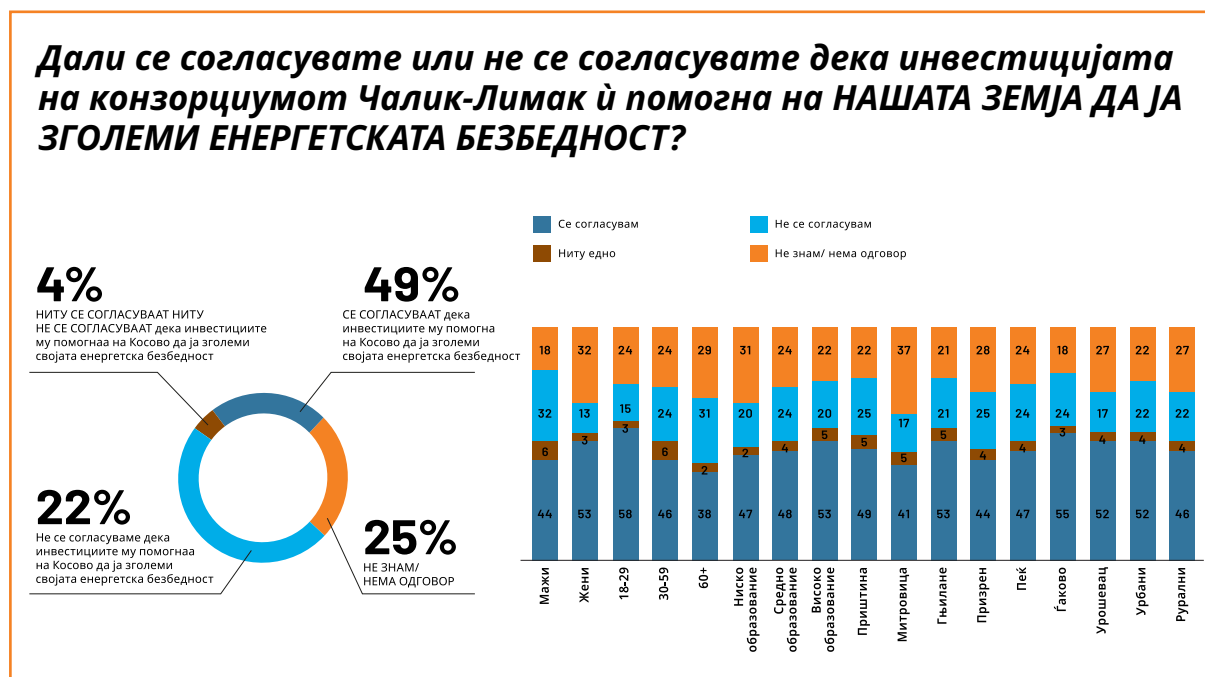
Ако ја видиме перцепцијата кај јавноста во врска со приватизацијата на енергетската дистрибутивна мрежа на Косово, од клучно значење е да се направи разлика помеѓу самата приватизација и постприватизациската фаза на дистрибуцијата на енергија. Од една страна, процесот на приватизација беше предмет на постојана дебата, пред сè во врска со многу ниската цена на дистрибутивната мрежа и наводните врски на политичката елита со Турција, која го определуваше процесот.³ Од друга страна, во периодот кој следеше по приватизацијата имаше направено подобрувања во дистрибуцијата на енергија, што беше актуелно прашање уште од завршувањето на војната на Косово. Ваквото подобрување, барем од перспектива на граѓаните, се карактеризира со намалени прекини во електричната енергија. Во таа смисла, се создаде перцепција дека приватизацијата ја подобри енергетската безбедност на Косово. Така, вештачки се создаде перцепција за енергетска сигурност кај граѓаните, како што е прикажано на слика 1.⁴

2 *Ekonomia, M. of E. (2012) 'Nënshkruhet Kontrata Për Privatizimin e distribucionit të KEK', Ekonomia, [online] Available from: <https://www.ekonomia.info/sq/energjetike/nenshkruhet-kontrata-per-privatizimin-e-distribucionit-te-kek> (Accessed 15 October 2023).*

3 *Olluri, P. (2018) 'Kosovo PM installs ally to head privatisation body', Balkan Insight, [online] Available from: <https://balkaninsight.com/2012/11/22/kosovo-pm-installs-ally-to-head-privatisation-body/> (Accessed 28 October 2023); Morina, D. (2018) 'Thaci firms up Kosovo's alliance with Turkey', Balkan Insight, [online] Available from: <https://balkaninsight.com/2016/12/30/thaci-in-turkey-12-30-2016/> (Accessed 28 October 2023).*

4 *Интервју со експерт 4, (14 јули 2023 година).*

Слика 1. Ставови во врска со приватизацијата на дистрибуцијата и снабдувањето со енергија. Извор: Истражување на ViEPAG, N = 1.000 [2023]

Приватизација на дистрибуцијата на енергија по поволна цена од 26 милиони евра: Приватизацијата на дистрибуцијата на енергија по вредност која е значително помала во споредба со вредноста на нејзиниот имот предизвика загриженост во однос на недостаток на транспарентност во процесот на набавки. Овие прашања се интензивираа кога истиот сопственик ги презеде двата сектори на КЕК кои се одговорни за снабдување и дистрибуција.⁵

Монопол на пазарот: Првичната цел на приватизацијата на дистрибутивниот систем беше елиминирање на неефикасноста и недостатокот на профитабилност поради вертикално интегрираните енергетски компании, како традиционално решение. Енергетскиот сектор на Косово, иако е во процес на приватизација, допрва треба да премине кон либерализирана структура и тој сè уште функционира под нова рамка за монополи.⁶ Спроведувањето на либералниот модел се соочи со регулаторни пречки и судир на интереси. Некои далноводи се во сопственост на КЕДС т.е. под истата сопственичка група како и КЕСКО, што покренува загрижувачки прашања во врска со конфликт на интереси.⁷ Оваа ситуација го попречи воспоставувањето на

⁵ Hashani, A., Lumir, A., Vokri, V. and Pozhegu, D. (2016) 'Privatisation in the Energy Sector', KFOS and RIIVEST, Foundation for Open Society (KFOS) and the Institute for Development Research RIIVEST, [online] Available from: https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2016/September/21/Privatizimi_Sektor_i_energij_e_eng1474445425.pdf (Accessed 14 October 2023).

⁶ Viti, D. (2020) 'Kosovo's energy market: When will the monopoly end?', Prishtina Insight, [online] Available from: <https://prishtinainsight.com/kosovos-energy-market-when-will-the-monopoly-end-mag/> (Accessed 28 October 2023).

⁷ Интервју со експерт за енергетика и сопственик на обновливи извори на енергија (11 јули 2023 година).

конкурентен пазар⁸ а понатаму се очекува да го попречи пазарот уште повеќе кога ќе се случи енергетска транзиција а енергетскиот пазар ќе се движи кон целосна либерализација.⁹

Профит преку купување на струја од КЕК: Според оваа структура, КЕДС купува електрична енергија по фиксна цена, што ѝ овозможува да генерира профит при зголемување на цените. Меѓутоа, во услови на криза, КЕДС мораше да бара државни субвенции или помош.¹⁰ Како резултат на тоа, иако КЕДС не ја произведува својата електрична енергија и ја набавува од КЕК во рамки на регулиран пазар, тој продолжува да функционира како да е вертикално интегрирана компанија.¹¹

Поголем квалитет и сигурност: Постприватизацијата, техничките и комерцијалните загуби доведоа до загуба на годишно ниво од над 40 проценти од електричната енергија. Приватизацијата овозможи значително намалување на овие загуби преку зголемени инвестиции во електричната инфраструктура.¹²

8 Vitia, D. (2020b) 'Privatizimi I keds-it pamundëson liberalizimin real të Tregut të energjisë', Raporto Korrupsionin! KALLXO.com, [online] Available from: <https://kallxo.com/gjate/hulumtim/privatizimi-i-keds-it-pamundeson-liberalizimin-real-te-tregut-te-energjise/> (Accessed 1 November 2023).

9 Vitia, D. (2020) 'Privatizimi I KEDS-it pamundëson liberalizimin real të Tregut të energjisë', kallxo.com, [online] Available from: <https://kallxo.com/gjate/hulumtim/privatizimi-i-keds-it-pamundeson-liberalizimin-real-te-tregut-te-energjise/> (Accessed 15 October 2023).

10 Интервју со експерт 3 (18 јули 2023 година).

11 Интервју со експерт 2, (12 јули, 2023 година); Kosovo Government (2012) 'Kosovo Electricity Distribution and Supply Privatisation - Implementation Plan', Prime minister's Office, [online] Available from: https://me.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/IA_notarized_opt.pdf (Accessed 28 October 2023).

12 World Bank (2017) Kosovo KEDS privatisation - the World Bank, International Finance Cooperation - Member of the World Bank Group, [online] Available from: <https://documents.worldbank.org/curated/en/742311542227814406/pdf/132069-KosovoKEDSPrivatization-Booklet-FINAL.pdf> (Accessed 5 October 2023).

Енергетски субвенции: привремен чекор кој е помогнат од ЕУ и САД

Со цел да се ублажи влијанието на порастот на цените на енергијата во период на енергетски кризи предизвикани од руската агресија во Украина, владата одвои 120 милиони евра за енергетскиот сектор. Оваа субвенција се пренесуваше на потрошувачите преку намалување на цената содржана во нивните сметки за струја и се користеше за субвенции за увоз. Ваквиот аранжман овозможи ефикасна заштита од зголемувањето на цената за бизнисите и домаќинствата кои трошат помалку од 800 kWh месечно.

Во оваа смисла, ЕУ и САД имаат клучна улога во субвенционирањето на енергијата. Проектот „Корпорација Милениумски предизвик“ (МСС) кој е администриран преку програмата на Фондацијата „Милениум Косово“ (МФК) обезбеди значителна поддршка за домаќинствата и предвидува големи вложувања во вид на енергетски субвенции.¹³ Ова ја менува играта, особено во текот на зимата кога енергијата се користи за цели на греење.¹⁴ ЕУ воведо иницијатива која вклучува фонд во вкупен износ од 75 милиони евра за субвенционирање на сметките за енергија, за поддршка на алтернативни методи за греење и за поттикнување на заштеда на енергијата кај јавноста – сето тоа во насока на подобрување на енергетската ефикасност за домаќинствата и претпријатијата.¹⁵

13 Millennium Foundation Kosovo (2022) 'The Glossary of the Millennium Foundation Kosovo', MFK, [online] Available from: <https://millenniumkosovo.org/wp-content/uploads/2022/12/MFK-BEYOND-BOOK-7DEC2022-DIGITAL-S.pdf> (Accessed 1 November 2023); MCC (2022) 'MCC, Kosovo celebrate major milestone in \$285M energy sector overhaul', Millennium Challenge Corporation, [online] Available from: <https://www.mcc.gov/news-and-events/release/release-101922-mcc-and-kosovo-celebrate-energy-sector-major-milestone> (Accessed 1 November 2023).

14 GAP Institute (2023) 'Economic payoffs of Energy Efficiency in Kosovo', Instituti GAP, [online] Available from: [https://www.institutigap.org/documents/58261_eficiencia_energijise_EN_\(draft3\).pdf](https://www.institutigap.org/documents/58261_eficiencia_energijise_EN_(draft3).pdf) (Accessed 31 October 2023).

15 European Union Office in Kosovo European Union Special Representative in Kosovo (2023) 'Energy support package: EU Grants EUR 75 million to Kosovo to help it cope with the energy crisis', EEAS, [online] Available from: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo/energy-support-package-eu-grants-eur-75-million-kosovo-help-it-cope-energy-crisis_en?s=321

Нова стратегија: оддалечување од јагленот, кажување „не“ на гасот, истражување на обновливи извори на енергија

Во услови на енергетска криза, Косово започна да ја надоградува енергетската стратегија од 2023 година за да започне инвестиции во одржливо домашно производство на енергија, во насока на намалување на зависноста од скап увоз и отфрлање на јагленот. Стратегијата официјално објави деактивирање на една електрана на јаглен, постави цел од 35 проценти учество на обновлива енергија во вкупната потрошувачката на електрична енергија до 2031 година и зајакнување на интеграцијата во регионалните енергетски пазари.¹⁶ Стратегијата содржи и планови за изградба на капацитет за батериско складирање од 390 MWh, финансиран со грант од Корпорацијата „Милениумски предизвик“ а со цел поддршка на обновливата енергија и стабилноста на мрежата.

Косово има за цел да ја намали потрошувачката на енергија за 32,5 проценти до 2030 година во споредба со проектираните нивоа, во согласност со целите на ЕУ за енергетска ефикасност. Стратегијата предвидува развој на енергијата добиена од ветерот и сонцето, со што Косово е единствената земја во регионот што го истражува овој начин

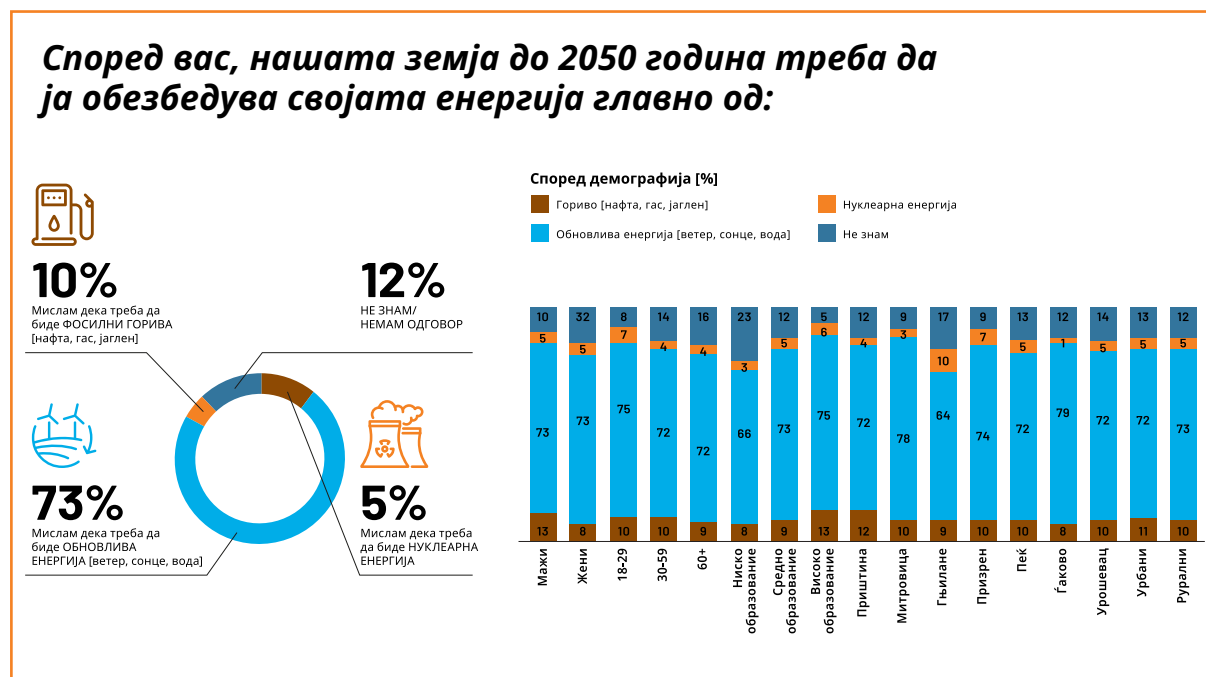
(Accessed 16 October 2023).

¹⁶ Todorović, I. (2022) 'Renewables are cornerstone of Kosovo* energy strategy through 2031', *Balkan Green Energy News*, [online] Available from: <https://balkangreenenergynews.com/renewables-are-cornerstone-of-kosovo-energy-strategy-through-2031/> (Accessed 1 November 2023).

на производство на енергија.¹⁷

Амбицијата за обновлива енергија е прашање кое има широка поддршка кај косовските граѓани, и тоа првенствено поради потребата од справување со загадувањето на воздухот. Повеќето граѓани веруваат дека до 2050 година, Косово треба целосно да се потпира на обновливите извори на енергија (како што е прикажано на Слика 2).

Слика 2. Ставови во однос на обновливите извори на енергија. Извор: Истражување на ViEPAG, N = 1.000 [2023]

17 Demiri, L. (2023) 'Solar Blossoms', Kosovo 2.0, [online] Available from: <https://kosovotwopointzero.com/en/solar-blossoms/> (Accessed 24 October 2023).

Поглед кон иднината: Косово смета на енергијата на ветерот и сонцето

Косово во моментов има две функционални фарми со ветерници. Со капацитет од 32,4 MW, изграден е ветерниот парк Китка, кој во моментов е во фаза на проширување. Изграден е со заем од Европската банка за обнова и развој (ЕБОР).¹⁸ Проектот го води „Ер енерџи“ кој е субјект што е конкретно формиран за потребите на оваа иницијатива, а истиот го поседува турска компанија.¹⁹ Понатаму, „Developer Air Energy 2“ треба да изгради две ветерни електрани и соларна електрана на Косово, со комбиниран капацитет од 99,6 MW.²⁰ Со ова постои значително присуство на Турција во идното производство на енергија на Косово. По успешниот проект на Китка, започна Косово започна со изградба на ветерниот парк Бајгора, кој неодамна беше пуштен во функција. Овој ветерен парк е најголем на Косово со моќност од 102,6 MW е изграден од „Нотус Енерџи“²¹ со користење заем од ЕБОР²² и со учество на Ерсте Банка и НЛБ Групаацијата.²³ Министерката за надворешни работи на

18 European Bank for Reconstruction and Development (2023) 'Kitka Wind', EBRD, [online] Available from: <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/kitka-wind.html> (Accessed 28 October 2023). Notus is German company.

19 Kitka Wind Farm (2023) KITKA - Air Energy ShPK, [online] Available from: <http://www.kitkawpp.com/EN,2653/group-companies.html> (Accessed 28 October 2023).

20 Balkan Green Energy News (2021b) 'Turkey's Guris holding to build windfarms in Kosovo* and Ukraine', Balkan Green Energy News, [online] Available from: <https://balkangreenenergynews.com/turkeys-guris-holding-build-windfarms-kosovo-ukraine/> (Accessed 28 October 2023).

21 NOTUS Energy (2021) '102.6 MW windfarm in Kosovo begins feeding the grid - largest direct investment since country's founding202', NOTUS energy, [online] Available from: <https://www.notus.de/en/news/1026-mw-windfarm-kosovo-begins-feeding-grid-largest-direct-investment-countrys-founding> (Accessed 28 October 2023).

22 Bennett, V. (2019) '€18m EBRD loan to Kosovo's first wind farm', European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), [online] Available from: <https://www.ebrd.com/news/2019/18m-ebrd-loan-to-kosovos-first-wind-farm.html> (Accessed 28 October 2023); Reuters (2019) EBRD to lend 58 million euros to build Kosovo's biggest wind farm, [online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-energy-wind-idUSKBN1YK1EC> (Accessed 28 October 2023).

23 Balkan Green Energy News (2021) 'Kosovo's 102.6 MW wind farm Bajgora goes on Stream', Balkan Green Energy News, [online] Available from: <https://balkangreenenergynews.com/kosovos-102-6-mw-wind-farm-bajgora-goes-on-stream/> (Accessed 28 October 2023).

Германија, Аналена Бербок, беше присутна на инаугурацијата, искажувајќи на тој начин поддршка на напорите на Косово за обновлива енергија.²⁴ Дополнително во изработка е и ветерниот парк Будакова (46 MW) кој овозможува значителен производствен капацитет.²⁵

Покрај енергијата од ветерот, Косово има амбиции да ја достигне целта од 600 MW сончева енергија и потребно е да изгради соларна фарма со капацитет од 150 MW. „Групацијата за соларна енергија Европа“ (SEGE) иницираше изградба на соларни фарми, кои ќе работат без владини субвенции, а целото производство ќе се продава на отворен пазар.²⁶

Во мај 2023 година, Косово отвори постапка за конкурентно наддавање со цел склучување на 15-годишни договори за набавка на електрична енергија (PPAs) за фотоволтаични проекти. Ова ја означува првата аукција за соларна енергија во регионот, со капацитет помеѓу 90 MW и 105 MW.²⁷ Првичниот рок беше двапати продолжен, од кои последниот беше објавен дека истече на 16 октомври. Повеќе од 140 компании, вклучително и од Југоисточна Европа, покажаа голем интерес за учество на аукцијата за соларна енергија.²⁸

Иако повеќето граѓани веруваат дека Косово треба да се потпре на САД (како што е прикажано на Слика 3) во однос на енергетиката, Владата на Косово не покажа интерес за продолжување на гасоводот што ги поврзува Грција и Северна Македонија.²⁹ Во таа смисла, американската агенција МСС додели грант во износ од 234 милиони долари за поддршка на амбицијата на Косово за соларна обновлива енергија.³⁰ Проектот е условен од зголемување на капацитетите на Косово за обновлива енергија, поточно сончева енергија. Тоа вклучува набавка и инсталирање на акумулатори со голем капацитет и со комбинирана инсталирана моќност од 200 мегават-часови (MWh).³¹ Проектот има целосна локална сопственост, а Косово го избира тимот и се подготвува да започне со негова имплементација. Ова имаше своја рефлексивност и во перцепцијата кон ЕУ и САД, кои се сметаат за најголеми поддржувачи на енергетската транзиција на Косово (како што е прикажано на Слика 4).

24 Buxhovi, A. (2022) 'Inaugurohet Parku I erës në mitrovicë, investim Qindra Milionësh Nga Gjermania', *GazetaBlic*, [online] Available from: <https://gazetablic.com/inaugurohet-parku-i-eres-ne-mitrovice-investim-qindra-milionesh-nga-gjermania/> (Accessed 24 October 2023).

25 Isufi, A. (2022) 'New Wind Park hailed as step towards Green Energy', *Prishtina Insight*, [online] Available from: <https://prishtinainsight.com/new-wind-park-hailed-as-step-towards-green-energy/> (Accessed 31 October 2023).

26 Reuters (2023) Consortium starts building 150-MW solar farm in Kosovo, [online] Available from: <https://www.reuters.com/business/energy/consortium-starts-building-150-mw-solar-farm-kosovo-2023-05-19/> (Accessed 1 November 2023). The German power equipment and service group Siemens Energy AG is constructing the plant

27 Todorović, I. (2023a) 'Kosovo* initiates solar power auction for up to 105 MW', *Balkan Green Energy News*, [online] Available from: <https://balkangreenenergynews.com/kosovo-initiates-solar-power-auction-for-up-to-105-mw/> (Accessed 1 November 2023).

28 Todorović, I. (2023) 'Solar power auction in Kosovo* draws interest from over 140 companies', *Balkan Green Energy News*, [online] Available from: <https://balkangreenenergynews.com/solar-power-auction-in-kosovo-draws-interest-from-over-140-companies/> (Accessed 1 November 2023).

29 Bami, X. (2022) 'Rejecting gas, kosovo eyes US funds for Renewable Energy', *Balkan Insight*, [online] Available from: <https://balkaninsight.com/2022/05/30/rejecting-gas-kosovo-eyes-us-funds-for-renewable-energy/> (Accessed 1 November 2023).

30 MCC (2022a) 'MCC Board approves \$202 million grant to improve Kosovo's energy sector', *Millennium Challenge Corporation*, [online] Available from: <https://www.mcc.gov/news-and-events/release/release-070122-mcc-board-approves-kosovo-compact> (Accessed 1 November 2023).

31 Spasić, V. (2022) 'Kosovo* to install 200 MWh battery storage system', *Balkan Green Energy News*, [online] Available from: <https://balkangreenenergynews.com/kosovo-to-install-200-mwh-battery-storage-system/> (Accessed 1 November 2023).

Слика 3. Ставови во врска со потпирањето на енергетски партнери. Извор: Истражување на ViEPAG, N = 1.000 [2023]

Од кого повеќе да зависиме за снабдување со енергија? [повеќе од еден одговор]

	Сите одговори	Првиот одговор	Демографска структура (сите одговори - %)																
			Мажи (N = 196)	Жени (N = 504)	18-29 (N = 325)	30-59 (N = 527)	60+ (N = 148)	Уческо општине (N = 162)	Средно образовани (N = 592)	Високо образовани (N = 240)	Приштина (N = 110)	Митровица (N = 410)	Почукине (N = 180)	Призрен (N = 160)	Пеќ (N = 128)	Гаково (N = 115)	Урошевац (N = 137)	Урбани (N = 520)	Рурални (N = 910)
САД	31%	0%	52	44	44	49	53	53	50	39	43	47	26	47	52	53	47	44	50
ЕУ и нејзините членки	27%	0%	53	41	42	49	51	46	47	50	53	48	43	44	48	44	46	48	47
Соседните земји на Западен Балкан	17%	0%	28	27	24	28	32	17	25	41	24	26	28	35	26	28	27	32	24
Турција	6%	18%	18	18	20	18	15	22	18	16	17	29	20	17	16	15	14	17	19
Русија	11%	0%	1	2	2	1	1	0	1	2	1	4	3	1	1	1	1	1	1
Кина	0%	1%	1	1	2	1	0	1	1	3	2	2	2	1	0	1	1	2	1
Друго	1%	2%	3	2	3	2	5	0	3	3	3	2	1	2	2	6	1	3	2
Останато	2%	0%	2	2	1	2	2	1	2	1	3	0	1	1	0	2	2	2	1
НА	16%	0%	10	22	18	15	13	22	16	11	15	16	19	15	13	15	18	14	17

Слика 4. Ставови во однос на партнерите во енергетската транзиција. Извор: Истражување на ViEPAG, N = 1.000 [2023]

Кој повеќе ѝ помага на нашата земја да ја зголеми употребата на обновливи извори на енергија, како што се вода, сончева енергија или ветер?

	Сите одговори	Првиот одговор	Демографска структура (сите одговори - %)																
			Мажи (N = 195)	Жени (N = 504)	18-29 (N = 325)	30-59 (N = 527)	60+ (N = 148)	Уческо општине (N = 162)	Средно образовани (N = 592)	Високо образовани (N = 240)	Приштина (N = 110)	Митровица (N = 410)	Почукине (N = 180)	Призрен (N = 160)	Пеќ (N = 128)	Гаково (N = 115)	Урошевац (N = 137)	Урбани (N = 520)	Рурални (N = 910)
САД	26%	0%	42	31	26	41	46	40	38	33	38	39	42	36	35	63	3646	40	36
ЕУ и нејзините членки	23%	0%	46	27	25	42	42	35	36	40	38	40	28	37	38	40	33	40	34
Турција	6%	2%	14	10	8	14	12	12	11	14	9	19	12	12	13	11	11	14	11
Соседните земји на Западен Балкан	5%	12%	13	10	11	13	11	10	12	13	9	10	15	12	14	15	9	11	12
Русија	1%	2%	1	2	3	1	1	3	1	1	3	1	1	0	2	0	3	1	2
Кина	1%	1%	1	1	1	1	0	1	0	1	2	0	1	1	0	0	1	1	1
Друго	1%	2%	2	1	2	1	3	1	2	1	1	2	0	1	3	1	3	1	2
Останато	2%	0%	2	2	1	2	5	1	2	4	2	2	1	2	4	2	3	3	2
НА	36%	0%	25	46	49	30	26	36	37	32	38	32	37	37	28	33	40	33	37

Патот понатаму и препораки

Главна пречка за енергетската транзиција на Косово е големата зависност од јаглен, отсуството на енергетска диверзификација и потребата од доволен број на интерконектори.

Иако производството на енергија на Косово останува во јавна сопственост, дистрибуцијата и снабдувањето беа приватизирани пред околу една деценија и во моментот се контролирани од турскиот конзорциум Лимак-Чалик.

Потрага по енергетска транзиција: Косово презеде обврски да се оддалечува од јагленот и да даде приоритет на прифаќање на енергија од ветер и сонце. Мотивацијата за оваа промена на Косово потекнува однатре. Сепак, неопходно е ЕУ и САД да дадат своја поддршка за да помогнат во надминувањето на огромните предизвици во потрагата по енергетска трансформација.

Приватизација и либерализација на пазарот: Воведувањето конкуренција на пазарот е клучно за постигнување економска ефикасност во процесот на либерализација. Преминот кон обновливи извори го отвора енергетскиот пазар за приватни компании на Косово и ја поттикнува конкуренцијата. Ваквиот премин кон обновливи извори на енергија треба да оди рака под рака со либерализацијата на пазарот.

Премин од јаглен кон обновливи извори на енергија: Одлуката за откажување од тоа гасот да биде привремено решение ја продолжи зависноста на Косово од јаглен кога станува збор за производство на енергија. Поради тоа, се препорачува Косово да им даде приоритет на инвестициите кои се насочени кон подобрување на електраните на јаглен како привремена мерка во тековната енергетска транзиција. Овие инвестиции се клучни за обезбедување енергетска безбедност и решавање на прашањата поврзани со животната средина, особено на потребата од намалување на загадувањето на воздухот.

Насоки и финансиска поддршка за целосна енергетска транзиција: За да можат успешно да ја поттикнат енергетската транзиција на Косово, неопходно е ЕУ и САД да обезбедат значителни финансиски стимулации и стручни насоки за справување со тековната енергетска криза и ублажување на загадувањето на воздухот. Оваа поддршка е клучна за севкупниот успех на ваквата иницијатива, со што се потенцира потребата од помош за постигнување на успешна енергетска транзиција. Дополнително на тоа, ЕУ треба да ја прошири финансиската поддршка наменета за тековните иницијативи на Косово, особено во резиденцијалниот сектор, со унапредување на програмите за енергетска ефикасност. Зголемувањето на обемот на актуелното ко-финансирање е од клучно значење за ефикасно спроведување на мерките за енергетска ефикасност и за поддршка на напорите на владата.

За нас

Советодавната група за јавна политика „Балканот во Европа“ (BiEPAG) е заедничка иницијатива на Европскиот фонд за Балканот (EFB) и Центарот за студии за Југоисточна Европа на Универзитетот во Грац (CSEES) со цел промовирање на европската интеграција на земјите од Западен Балкан и консолидацијата на демократските и отворени земји во регионот. BiEPAG се заснова на вредностите на почитување на човековото достоинство, слобода, демократија, еднаквост, владеење на правото и почитување на човековите права, вклучувајќи ги и правата на лицата кои припаѓаат на малцински групи. Таа се придржува до вредностите кои се заеднички за општество во кое преовладуваат плурализмот, недискриминацијата, толеранцијата, правдата, солидарноста и еднаквоста меѓу жените и мажите. Во состав на групата се истакнати истражувачи на политики од регионот и од Европа со докажана експертиза во однос на Западен Балкан и на процесите кои го обликуваат регионот. Членови се: Членови се Флоријан Бибер (координатор), Бојан Баќа, Димитар Бечев, Матео Бономи, Срѓан Цвијиќ, Милица Делевиќ, Никола Димитров, Марика Џолаи, Ведран Џихиќ, Доника Емини, Ричард Гривсон, Дејан Јовиќ, Дамир Капиќиќ, Марко Кмезиќ (помошник координатор), Срѓан Мајсторовиќ, Јована Маровиќ, Зоран Нечев, Тена Прелец, Корина Стратулат, Николаос Цифакис, Алида Врачиќ, Ѓерѓи Вурмо, Наташа Вунш.

<https://biepag.eu>

Контакт: info@biepag.eu

Европскиот фонд за Балканот е заедничка иницијатива на Фондацијата „Ерсте“, Фондацијата „Роберт Бош“ и Фондацијата „Крал Бодуен“ кој презема и помага иницијативи за зајакнување на демократијата, ја негува европската интеграција и ја афирмирање улогата на Западен Балкан во справувањето со предизвиците на Европа. Неговата стратегија е фокусирана на три главни области - поттикнување на демократизацијата, зајакнување на регионалната соработка и зајакнување на интеграцијата во ЕУ. ЕФБ го поддржува процесот на афирмирање на ефикасноста на политиката за проширување на ЕУ низ Западен Балкан и подобрување на регионалната соработка меѓу граѓанските организации заснована на солидарност и дијалог кој е заснован на побарувачката. Им овозможува на информираниите и еманципирани граѓани средства и платформи за преземање акција и

за барање одговорни институции и демократија. Фокусот е ставен на континуираните реформи на политиките и практиките во земјите од Западен Балкан на нивниот пат кон членство во ЕУ.

www.balkanfund.org

Контакт: АЛЕКСАНДРА ТОМАНИЌ извршен директор
aleksandra.tomanic@balkanfund.org

Центарот за студии на Југоисточна Европа е основан во ноември 2008 година по утврдувањето на Југоисточна Европа како стратешки приоритет на Универзитетот во Грац во 2000-та година. Центарот е интердисциплинарна и меѓуфакултетска институција за истражување и образование која има за цел да обезбеди простор за сеопфатни наставни и истражувачки активности на Универзитетот во врска со Југоисточна Европа како и промовирање на интердисциплинарна соработка. Центарот, исто така, има за цел да обезбеди информации и документација и да биде точка на контакт за медиумите и јавноста кои се заинтересирани за Југоисточна Европа, во однос на политичкиот, економскиот и културниот развој на регионот. Интердисциплинарен тим составен од правници, историчари и политиколози даде свој придонес во истражувањето за Југоисточна Европа, и тоа преку текстови, монографии и други публикации. Центарот редовно организира меѓународни конференции и работилници за промовирање на најсовремени истражувања кои се однесуваат на Југоисточна Европа.

<http://csees.uni-graz.at/>

Контакт: УНИВ.ПРОФ. ДР. ФЛОРИЈАН БИБЕР
професор по историја и политика на Југоисточна Европа
florian.bieber@uni-graz.at

Оваа студија е поддржана од Европската фондација за клима. Одговорноста за информациите и ставовите наведени во оваа студија е на авторот(ите). Европската фондација за клима не може да се смета за одговорна за каква било употреба на информации кои се содржани или изразени во неа.

Европски фонд за Балканот 2020. Сите права се задржани. Ставовите изразени во оваа публикација се само на авторот(ите) и не мора да ги претставуваат позициите или ставовите на Европскиот фонд за Балканот.

